

BUDJET TASHKILOTLARIDA NOMODDIY AKTIVLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH

Xusainov Xasan Baratovich

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining bosh mutaxassisi

www.doi.org/10.5281/zenodo.10477598

Annotatsiya: Ushbu maqolada budjet tashkilotlarida nomoddiy aktivlar hisobini yuritishning ahamiyati va bu borada ular duch keladigan muammolar o'rganiladi. Mavjud adabiyotlarni o'rganib, biz nomoddiy aktivlarning samarali hisobiga to'sqinlik qiladigan asosiy muammolarni aniqlaymiz va ushbu kamchiliklarni bartaraf etishda kerakli strategiyalarni ishlab chiqamiz.

Kalit so'zlar: Nomoddiy aktivlar, budjet tashkilotlari, buxgalteriya hisobi, moliyaviy hisobot.

Kirish

Nomoddiy aktivlar turli sohalaridagi tashkilotlar, jumladan, ishlab chiqarish va servis koxonalari, davlat idoralari, notijorat tashkilotlari hamda boshqa davlat sektori organlari tizimida faoliyat yurituvchi budjet tashkilotlar muvaffaqiyati va raqobatbardoshligini oshirishning muhim hissasiga aylanib bormoqda. Ushbu nomoddiy aktivlar ko'pincha patentlar, mualliflik huquqlari, savdo belgilari, intellektual mulk, brendni tan olish va inson kapitali kabi qimmatbaho elementlarning keng doirasini o'z ichiga oladi. Bilimga asoslangan iqtisodlar va raqamli inqilob davrida nomoddiy aktivlar tashkilotning innovatsiyalar kiritish, o'zgaruvchan muhitga moslashish va uzoq muddatda barqaror qolish qobiliyatiga ta'sir ko'rsatuvchi markaziy o'rinni egallaydi.

Muhim davlat xizmatlarini ko'rsatish, davlat mablag'larini boshqarish yoki ijtimoiy maqsadlarni ilgari surish vazifasi yuklangan budjet tashkilotlari nomoddiy aktivlar o'zgarishlaridan mustasno emas. Darhaqiqat, ko'pgina budjet tashkilotlari o'z vazifalari va maqsadlarini ta'minlaydigan keng nomoddiy aktivlar portfeliga ega. Bu aktivlar davlat tomonidan moliyalashtiriladigan tadqiqotlarni himoya qiluvchi intellektual mulk huquqlarini, o'quv materiallariga bo'lgan mualliflik huquqlarini, davlat xizmatlari dasturlari bilan bog'liq savdo belgilarini yoki ularning ishchi kuchining umumiy bilim va tajribasini o'z ichiga olishi mumkin.

Biroq, o'z faoliyatida nomoddiy aktivlarning inkor etib bo'lmaydigan ahamiyatiga qaramay, budjet tashkilotlari ushbu aktivlarni to'g'ri hisobga olishda bir qator qiyinchiliklarga duch kelishadi. Bu qiyinchiliklar ko'pincha ushbu aktivlarning nomoddiy tabiatidan kelib chiqadi, bu ularni binolar yoki mashinalar kabi moddiy aktivlardan tubdan farq qiladi. Binobarin, budjet tashkilotlari moliyaviy shaffoflik, hisobdorlik va ongli qarorlar qabul qilish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan tan olish, baholash va hisobot berish kabi masalalar bilan kurashmoqda.

Ushbu maqola budjet tashkilotlarida nomoddiy aktivlar hisobini takomillashtirishning ahamiyatini yoritishga qaratilgan. Mavjud adabiyotlarni tahlil qilish orqali biz davlat sektorida nomoddiy aktivlarning samarali hisobini yuritishga to'sqinlik qilayotgan asosiy muammolarni aniqlash va tahlil qilishni maqsad qilganmiz.

Adabiyot sharhi

So'nggi yillarda jahon iqtisodiyotidagi ahamiyati ortib borayotganligi sababli nomoddiy aktivlarni hisobga olish ko'pchilik iqtisodchi olimlarning qiziqishlariga sababchi bo'ldi¹. Davlat idoralari va notijorat tashkilotlari kabi budjet tashkilotlari sharoitida nomoddiy aktivlarni to'g'ri tan olish va o'lchash o'ziga xos muammolarni keltirib chiqaradi va moliyaviy hisobot va qarorlar qabul qilish uchun jiddiy oqibatlariga olib keladi².

Budjet tashkilotlari nomoddiy aktivlarni to'g'ri tan olish va baholash bilan ayrim hollarda muammolarga duch kelishadi. Ushbu qiyinchilik nomoddiy aktivlarning sub'ektiv tabiatidan kelib chiqadi va bu ularning adolatli qiymatini aniqlashni qiyinlashtiradi. Ushbu aktivlarni tan olishda aniqlik yo'qligi moliyaviy hisobotlarda aktivlar qiymatining kamaytirilishiga olib kelishi mumkin³.

Nomoddiy aktivlarning shaffofligi va oshkor etilishi manfaatdor tomonlar, jumladan, fuqarolar, investorlar va donorlar uchun juda muhimdir. Budjet tashkilotlari o'zlarining nomoddiy aktivlari to'g'risidagi ma'lumotlarni oshkor qilish darajasi manfaatdor tomonlarning tashkilotning moliyaviy salomatligi va missiyasi samaradorligini baholash qobiliyatiga sezilarli darajada ta'sir qiladi⁴.

Nomoddiy aktivlarni samarali hisobga olish budjetni taqsimlash va budjet tashkilotlarida strategik qarorlar qabul qilishga ta'sir qiladi⁵. Nomoddiy aktivlar to'g'risidagi aniq ma'lumotlarga kirish tashkilotlarga resurslarni samarali taqsimlash va o'z maqsadlariga erishishga yordam beradi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida budjet tashkilotlarida tobora muhim ahamiyat kasb etayotgan dasturiy ta'minot, ma'lumotlar va intellektual mulk kabi nomoddiy aktivlarning yangi turlarini keltirib chiqardi⁶. Ushbu aktivlarni baholash va hisobga olish o'ziga xos muammolarni keltirib chiqaradi. Budjet tashkilotlari nomoddiy aktivlarni tan olish va hisobot berishni tartibga soluvchi normativ hujjatlariga bo'ysunadi. Mos kelmaslik huquqiy va moliyaviy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Hukumat idoralari, xususan, nomoddiy aktivlarni boshqarish bo'yicha qat'iy qoidalarga rioya qilishlari kerak⁷.

Tahlil va natijalar

Budjet tashkilotlarida nomoddiy aktivlarni hisobga olish murakkab va rivojlanib borayotgan soha bo'lib, moliyaviy hisobotlarni tuzish va qarorlar qabul qilish uchun muhim ahamiyatga ega. Nomoddiy aktivlarni hisobga olish bilan bog'liq muammolarni tan olish va xal qilish ushbu tashkilotlarda shaffoflik, hisobdorlik va resurslarning samarali taqsimlanishini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega.

Nomoddiy aktivlarni to'g'ri tan olish va baholash muammosini hal qilish uchun budjet tashkilotlari ushbu aktivlarni aniqlashning aniq mezonlarini belgilashlari va izchil baholash

¹ Barth, M. E. (2007). Valuation-based research in accounting: Past, present, and future. *The Accounting Review*, 82(1), 1-78.

² Amir, E., Lev, B., & Zarowin, P. (1993). The valuation of intangible corporate assets: An empirical investigation. *Journal of Accounting Research*, 31(1), 161-186.

³ Barth, M. E., Landsman, W. R., & Lang, M. (2008). International accounting standards and accounting quality. *Journal of Accounting Research*, 46(3), 467-498.

⁴ Canadian Institute of Chartered Accountants (CICA). (2014). Not-for-profit organizations: Preparing financial statement

⁵ Eisenhardt, K. M., & Martin, J. A. (2000). Dynamic capabilities: What are they? *Strategic Management Journal*, 21(10-11), 11

⁶ Branco, M. C., & Rodrigues, L. L. (2008). Factors influencing social responsibility disclosure by Portuguese companies. *Journal of Busi*

⁷ Aboojafari, R. *Innovative Finance for Technological Progress*.

usullarini ishlab chiqishlari kerak. Daromad yondashuvi, bozor yondashuvi yoki xarajat yondashuvi kabi usullarni amalga oshirish tashkilotlarga nomoddiy aktivlarning adolatli qiymatini ishonchliroq baholash imkonini beradi. Natijada, moliyaviy hisobotlar ushbu aktivlarning haqiqiy qiymatini yaxshiroq aks ettiradi.

Budjet tashkilotlari o'zlarining nomoddiy aktivlari to'g'risidagi keng qamrovli ma'lumotlarni oshkor qilish orqali shaffoflikni birinchi o'ringa qo'yishlari kerak. Ushbu oshkor qilish moliyaviy hisobotlardan tashqariga chiqishi va ushbu aktivlarning tabiati, qiymati va strategik ahamiyatiga oid tushuntirishlarni o'z ichiga olishi kerak. Shaffoflikning yaxshilanishi manfaatdor tomonlarning ishonchini mustahkamlaydi va ularga ko'proq asosli qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

Samarali nomoddiy aktivlar hisobi budjet tashkilotlarida qarorlar qabul qilish jarayonlariga ta'sir qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Nomoddiy aktivlar haqidagi ma'lumotlarni strategik rejalashtirish, budjetlashtirish va resurslarni taqsimlash jarayonlariga integratsiyalashgan holda, tashkilotlar ko'proq xabardor va samarali qarorlar qabul qilishlari mumkin. Bu o'z navbatida, ularning missiyasi va maqsadlari bilan yaxshiroq moslashishiga olib kelishi mumkin.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida budjet tashkilotlari dasturiy ta'minot, ma'lumotlar va intellektual mulk kabi nomoddiy aktivlarning yangi turlariga duch kelishmoqda. Ushbu muammolarni hal qilish uchun tashkilotlar o'zlarining buxgalteriya hisobi amaliyotlarini ushbu rivojlanayotgan aktivlarni to'g'ri hisobga olish va baholash uchun doimiy ravishda moslashtirishlari kerak. Raqobatbardoshlikni saqlab qolish va moliyaviy aniqlikni ta'minlash uchun texnologik yutuqlardan xabardor bo'lish juda muhimdir.

Nomoddiy aktivlarni hisobga olishni tartibga soluvchi qoidalarga rioya qilmaslik huquqiy va moliyaviy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Shu sababli, budjet tashkilotlari buxgalteriya hisobi standartlari va me'yoriy talablardagi o'zgarishlar to'g'risida xabardor bo'lish orqali muvofiqlikni birinchi o'ringa qo'yishlari kerak. Bu rivojlanayotgan standartlarga muvofiqashtirish uchun buxgalteriya hisobini muntazam ravishda ko'rib chiqish va yangilashni o'z ichiga oladi.

Ushbu strategiyalarni amalga oshirish va nomoddiy aktivlarning aniq hisobini ta'kidlash orqali budjet tashkilotlari o'zlarining moliyaviy hisobotlarini yaxshilashlari, shaffoflikni ta'minlashlari va manfaatdor tomonlarni muhim ma'lumotlar bilan ta'minlashlari mumkin. Bu o'z navbatida yanada samarali qarorlar qabul qilish, resurslarni yaxshiroq taqsimlash imkonini beradi va pirovardida tashkilotning umumiy muvaffaqiyatiga hissa qo'shadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytish mumkinki, budjet tashkilotlarida nomoddiy aktivlarni hisobga olish murakkab va rivojlanib borayotgan soha bo'lib, moliyaviy hisobot, shaffoflik va qarorlar qabul qilish uchun chuqur ta'sir ko'rsatadi. Ushbu maqolada budjet tashkilotlarda nomoddiy aktivlar hisobini takomillashtirish zarurligini ta'kidlaydigan bir qancha muhim jihatlar yoritilgan.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqqan holda, nomoddiy aktivlarni hisobga olish amaliyotini takomillashtirish nafaqat moliyaviy zarurat, balki budjet tashkilotlari uchun strategik majburiyat ham ekanligi ayon bo'ladi. Ushbu maqolada ko'rsatilgan strategiyalarni amalga oshirish orqali budjet tashkilotlar moliyaviy hisobotlarning to'g'riligini oshirishi, manfaatdor tomonlar o'rtasida shaffoflik va ishonchni kuchaytirishi va o'z vazifalari va maqsadlariga mos

keladigan yanada xabardor, strategik qarorlar qabul qilishi mumkin. Bunday yaxshilanishlar budjet tashkilotlarining uzoq muddatli barqarorligi va jamiyat farovonligi va davlat xizmatining yuksak darajalariga erishish yo'lidagi muvaffaqiyatiga xizmat qiladi.

References:

